

Pulszter Zsuzsanna: A közmunkások helyzete és a közfoglalkoztatás szerepe az Ormánságban¹

(kivonat)

A kutató antropológiai vizsgálatait 2013-ban kezdte az Ormánság nyugati szélén fekvő Markócon. Kutatása során együtt dolgozott a markóci önkormányzat alkalmazásában álló közfoglalkoztatottakkal, s részt vett (nagy részt) mezőgazdasági munkáikban. 2016-tól a vizsgálat kereteit kiszélesítve a Sellyei járás településein (Sellye, Bogdása, Drávafok, Markóc, Kákics, Okorág, Marócsa, Drávaiványi) végzett terepmunkát, továbbra is érintve a munkanélküliség és közfoglalkoztatás témaköröket.

Jelenleg a gyenge infrastrukturális ellátottsággal rendelkező aprófalvas térségben nagyon magas a munkanélküliség, és az alacsony életszínvonalból, a foglalkozási lehetőségek hiányából adódóan igen jelentős az elvándorlás. A lakosság jelentős része roma.²

A 64 főt számláló Markócon hosszú évek óta a közfoglalkoztatás számít a leggyakoribb munkaviszonynak. A kutatás aktív időszakában a törpefalu 21 háztartásából 10 volt közvetlenül érintett a „közmunkában”, s többek számára évek óta ez jelentette az egyetlen meghatározó jövedelemforrást. A járás több helységében zajlik az értékteremtő mezőgazdasági program keretében kertészeti tevékenység vagy más mezőgazdasági termelőmunka, valamint állattartás. A megtermelt javakkal a közfoglalkoztatást szervező önkormányzatok egyrészt hozzájárulnak a közétkeztetést végző intézmények fenntartásához, másrészt a terményekből rendszerint részesítik a szociálisan rászorulókat, egyes esetekben a települési lakosság teljes egészét. Ezeknek a programoknak jellemzően zöldségtermesztés a fő profiljuk, de a járásban baromfifinevelő és savanyító üzem is működik a közfoglalkoztatási forrásoknak köszönhetően.

A vidékfejlesztési és a szociálpolitikai programok gyakran kapcsolják össze a vidéki problémák megoldását célzó intézkedéseket az önálló, önellátásra törekvő mezőgazdasági termelésre való ösztönzéssel – ezek az elképzelések azonban nem feltétlen találkoznak a lokális társadalom igényeivel. A gazdálkodást, a saját célra történő termelést az érintettek többsége kényszerként éli meg, a lakosság többsége nem a gazdálkodást, hanem a munkavállalást, mint elsődleges megélhetési stratégiát preferálja. A gazdálkodást folytatók relatíve magas arányából ugyanakkor arra következtethetünk, hogy az érintett települések lakói inkább a korábbi, bér munkára alapuló, de háztájival kiegészülő életformát választanák, ha lehetőségük nyílna rá. Szinte minden településen vannak olyan közfoglalkoztatottak, akik hosszú évek, évtizedek óta nem tudnak tartósan kilépni a közfoglalkoztatás rendszeréből. Leggyakrabban azért vállalják az alacsony bérrel és kis presztízzsel járó státuszt, mert más környékbeli munkalehetőség híján a helyben biztosított csekély bevételt kompenzálja a családdal, gyermekkel eltölthető és a ház körüli munkákra fordítható idő.

---

¹ In.: Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2020/2
<http://forumszemle.eu/archiv/?szemle=2020-2>

² Az ország rurális térségeire vonatkozó Nemzeti Vidékstratégia a Dráva menti vidéket különösen hátrányos helyzetű térségként jelöli meg.

A közfoglalkoztatás hatékonyságáról szólva gyakori témája mind a szakmai diskurzusnak, mind a közbeszédnek, hogy a programban végzett munka töredékes, eredményeit tekintve gazdaságtalan, piaci mércével mérve nem hatékony. A közfoglalkoztatásban végzett tevékenység nem lehet nyereségérdekelt, piac- és profitorientált. A terepen folytatott beszélgetések alapján polgármesterek, foglalkoztatottak, közfoglalkoztatottak, inaktívak egybehangzó véleménye az volt, hogy a közfoglalkoztatásban végzett mezőgazdasági munka kevésbé produktív, mint a „napszámban” vagy saját célra végzett munka, s ennek legfőbb magyarázatát valamennyien az alacsony bérezésben látták. A helyenként aprólékos leírás ellenére a programok leírása leginkább a máshonnan is ismert kritikai megjegyzésekre szorítkozik, pedig lehetőség kínálkozott arra, hogy a településközi együttműködések szervezésének mikéntjéről, az ezen a téren elért eredményekről, a kialakult feszültségekről szerezzünk autentikus ismereteket. Tekintettel a települések eltérő foglalkoztatási lehetőségeire, a közös programszervezés egy fontos jelenség, leírása hasznos tanulságokat hordozott volna.

A kutató szerint kevésbé látszik kirajzolódni a program rehabilitációs vagy terápiás jellege, amelynek legfőbb oka, hogy a közfoglalkoztatási rendszer keretei között nincs biztosítva megfelelő szakember, aki a különféle egészségügyi és mentális problémákkal küzdő közfoglalkoztatottakkal, mint mentoráltakkal foglalkozna. A közfoglalkoztatottak motiváltsága, alkalmassága, tudása, képzettsége és személyes habitusai terén nagy eltérések mutatkoznak, ezért érdemes lehet szakképzett mentori tevékenységet és egyéni rehabilitációs programot társítani a rendszerhez. A területről történő elvándorlás mérséklését, a szociális hátrányok leküzdését és a munkaerőpiaci helyzet tényleges javulását azonban valószínűleg csak olyan munkahelyek létesülése mozdítaná jelentősen előre, amelyek a térség alacsonyan képzett lakossága számára hosszú távon stabil egzisztenciát tudnának teremteni.

Számos interjú, beszélgetés alapján szinte minden brigádban találni olyan közfoglalkoztatottakat, akik alkoholproblémákkal küzdenek. Közfoglalkoztatottakkal beszélgetve gyakran lehet hallani, hogy nincs más választásuk, mint a közfoglalkoztatás keretében dolgozni, mert nincs elég munkalehetőség a térségben. A környékbeli vállalkozók, munkaadók ugyanakkor gyakran arról panaszkodnak, hogy nem találnak munkaerőt. Számos közfoglalkoztatott vállal alkalmi és idegymunkákat a közfoglalkoztatással párhuzamosan vagy a közfoglalkoztatási programok indulása közötti hónapokban. A Baranya Megyei Munkaügyi Központ szinte folyamatosan indít támogatott képzéseket a legkülönbözőbb szakterületeken, ám tapasztalatok szerint a tanfolyamok, képzések csak részleges eredményt hoznak. A gyakorlatban a képzéseken való részvétel csekély mértékben segít a foglalkoztatási problémákon, és nem tudja kitölteni az elsődleges munkaerőpiaci állások hiányát. A támogatott képzések által megszerezhető kvalifikáció ráadásul nem biztosítja a szakképzésben megszerzett tudással egyenértékű ismereteket és munkaerőpiaci hozamot.

A közfoglalkoztatás pozitívumaként a dolgozók általában azt említik, hogy a programban való részvételük jogosulttá teszi őket a szociális és társadalombiztosítási szolgáltatások igénybevételére, és a közfoglalkoztatásban eltöltött idő hozzáadódik a nyugdíj megállapításához szükséges munkaévekhez. Kedvező megítélés alá esik az is, hogy a munkaszervezés és -végzés során a munkavezetők általában igyekeznek rugalmasan kezelni a

munkaidő beosztását, és támogatják, de legalábbis nem akadályozzák brigádjuk tagjait, hogy az adódó plusz munkalehetőségekkel élni tudjanak.

A leginkább nehezményezett eleme a közfoglalkoztatási rendszernek a bérminimum alatti bérszínvonal. A csekély bérezésen túl negatívumként merül fel a közfoglalkoztatottak alacsony társadalmi megbecsültsége is, ami minden bizonnyal összefügg a résztvevők eleve kedvezőtlen szociokulturális körülményeivel és a végzett munkák alacsony státusával.

Az eddigi magyarországi és európai uniós fejlesztési programok, foglalkoztatás-ösztönző pályázatok és támogatott képzések nem hoztak figyelemre méltó eredményt a térségben, s ennek lehetséges oka, a szerző szerint, hogy az érintettek nem rendelkeznek érdekérvényesítő potenciállal, a foglalkoztatók pedig érdekeltek a hátrányos helyzetű munkavállalók után járó munkáltatói kedvezmények folyamatosságának biztosításában.

A szerző egyfajta összegzésként állapítja meg, hogy noha a közfoglalkoztatás a kritikus foglalkoztatási helyzetet és a szociális feszültségeket hivatott csökkenteni, reintegrációs funkcióját a vizsgált térségben nem tudja hatékonyan betölteni. Ugyanakkor a tanulmány elmulasztotta a helyi munkapiac és a helyi társadalmak részletes leírását. Nem tudjuk meg, hányan álláskeresők és hányan munkanélküliek az egyes településeken. Egy településszintű feltárás feladata lehet leírni például, hogy azok, akik régóta közfoglalkoztatottak milyen lehetőségek közül választhatnak: milyen alternatív jövedelemforrásaik vannak, hányan ingáznak és miért? Hol húzódnak a településeket tartalmazó munkaerőpiaci körzetek határai? Milyen más jövedelemforrásokkal (szociális-, gyermekgondozási, betegápolási-támogatásokkal, illetve adókedvezményekkel), milyen normatív és egyedi, helyi támogatásokkal) rendelkeznek a különböző munkaerőpiaci státuszú aktív korúak háztartásai? Preferenciáik közül a munkavállalással kapcsolatos preferenciáikról szerezhetünk szórvány ismereteket ugyan, de se fogyasztási, se kulturális szokásokról nem tudunk meg lényeges, e rétegeket jellemző ismereteket. Annak ellenére, hogy az érintett településeken magas a cigányság aránya, nem tudjuk meg például, hogy a szerző megtapasztalt-e körükben az életvezetés, vagy munkavállalási hajlandóság terén valamilyen, a munkaerőpiaci integráció szempontjából hasznosítható sajátosságot.

Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy az itt hiányolt információk megismerése csak egy erős bizalmi kapcsolatban fedhető fel, s ennek hiánya nem feltétlenül a résztvevő megfigyelést folytatató kutató hibája. Gyakran tapasztalható, hogy az érintett kérdések (szegénység, etnikai kérdések, a legalitás szélén billegő munkáltatások) iránti érzékenység miatt a faluközösség elhárítja a feléje irányuló érdeklődést.